

NECİBÜDDİN b. BÜZGAŞ

el-Hâfî (ö. 838/1435) tarafından kurulan Sühreverdiyye'nin Zeyniyye kolu doğmuştur. Bu kola mensup şeyhlerden Abdülfâtîf Kudîsi ve onun halifesi Şeyh Vefâ diye tanınan Muslihuddin Mustafa tarikat silsilesinde Şehâbeddin es-Sühveredî'den sonra Şeyh Necîbüddîn'i atlayıp Nûreddin Abdüssamed Natanzî'nin adını kaydetmişlerdir (Lâmîî, s. 551, 561). Ancak birçok kaynakta Necîbüddîn'in adında silsilede geçmektedir (Öngören, s. 12). Nûreddin Abdüssamed Natanzî ile devam eden bir başka silsileden ise Bedreddin el-Âdilî (ö. 970/1562) tarafından kurulan ve Âdiliyye (Bedriyye) adıyla bilinen kol meydana gelmiştir. Nûreddin Abdüssamed, Muhyiddin İbnü'l-Arabî mektebinin önemli temsilcilerinden Abdürrezzâk el-Kâşânî'nin de şeyhidir. Necîbüddîn'in birçok risâle kaleme aldığı belirtilmekteyse de bunlar günümüze ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Zebîdî, *Tacü'l-'arûs*, "bzğş" md.; a.mlf., *İkd*, s. 41-42, 87; Münzirî, *et-Tekmil*, II, 457; Vassâf, *Târîh* (nşr. Abdülmuhammed Âyetî), Tahran 1346, s. 112-113; Zerkûb-i Şîrâzî, *Şîrâznâme* (nşr. İsmâil Vâiz Cevâdî), Tahran 1350 hş., s. 135, 177-178; Cüneyd-i Şîrâzî, *Şeddü'l-izâr* (nşr. Muhammed-i Kazvîni - İkbâl-i Âştîyânî), Tahran 1328 hş., s. 61, 72, 83, 154, 171, 306-309, 334-338, 385, 392-393; a.mlf., *Tezkire-i Hezâr Mezâr Terceme-i Şeddü'l-izâr* (trc. İsâ b. Cüneyd-i Şîrâzî, nşr. Nûrânî Visâl), Şîraz 1364 hş., s. 372-375; İbn Nâsirüddin, *Tauzîhu'l-Müştebih* (nşr. M. Naîm el-Araksûsî), Beyrut 1414/1993, IX, 211-212; Fasîh-i Hâfî, *Mücmel-i Fasîhî* (nşr. Mahmûd Ferrûh), Meşhed, ts., II, 347; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 302-303, 410, 528-530, 534-537, 551, 561; Dârâ Şükûh, *Sefinetü'l-evliyâ*, İstanbul 1326, s. 114; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, vr. 108*-109*; Gulâm Server Lâhûrî, *Hazinetü'l-aşfiyâ* (trc. M. Zahîrüddin Batî), Lahor 1994, II, 50-51, 73; Reşat Öngören, *Tarih-i Bir Aydın Tarikatı Zeyniler*, İstanbul 2003, s. 12; Tahsin Yazıcı, "Tarikat", *İA*, XII/1, s. 6; Nihat Azamat, "Âdiliyye", *DİA*, I, 384; Mahmud Erol Kılıç, "Fergânî, Saîdüddin", a.e., XII, 378; Süleyman Uludağ, "Kâşânî, Abdürrezzâk", a.e., XXV, 5; M. Cevâd Şems, "Bozğuş-i Şîrâzî", *DMBİ*, XII, 89-91.

REŞAT ÖNGÖREN

Usaybia, s. 472). Sayısı on civarındaki eserlerinin tamamı tıpla ilgilidir.

Eserleri. 1. el-Esbâb ve'l-'alâmât. Hastalıklara yol açan sebeplerle bunların belirtilerini konu edinen eserin sonraki hekimleri beş yüzyıl kadar etkilediğine inanılır (Sarton, II, 69). Türkiye kütüphanelerinde on sekiz nüshası bulunmaktadır (Şeşen, s. 369-370). Özellikle Nefis b. İvaz el-Kirmânî'nin bu esere yazdığı şerh ile ondan önemli ölçüde alıntı yapan geç dönem müelliflerinden Erzânî'nin *Tıbb-ı Ekberî* adlı hacimli eseri, Semerkandî'nin tıp ve farmakoloji alanındaki görüşlerinin yaygınlık kazanmasında önemli rol oynamıştır (Leclerc, II, 127-128). *el-Esbâb ve'l-'alâmât* Kirmânî'nin şerhiyle birlikte yayımlanmış (I, Kalkûta 1836, II, Leknev 1879), Medyen b. Abdurrahman el-Kûsûnî bu şerhe bir tekmile yazmıştır (Şeşen, s. 373). İbnü's-Süveydî tarafından da şerhedilen *el-Esbâb ve'l-'alâmât*'ı (Manisa İl Halk Ktp., nr. 1831) adı tesbit edilemeyen bir hekim Türkçe'ye çevirmiştir (a.g.e., s. 373). **2. el-Akrâbâzîn.** Eserin adı literatürde *Qarâbâzîn* ve *Kitâbü'l-Qarâbâzîn fi'l-'ilel* şekillerinde de geçmekte ve İbn Ebû Usaybia bunları biri büyük, diğeri küçük iki ayrı eser olarak tanıtmaktadır (*'Uyünü'l-enbâ*, s. 472). *el-Akrâbâzîn* müfred ve mürekkep ilâçları konu alır. İçerdiği bitki, hayvan ve madenlerden elde edilen 600'den fazla madde ile kimya ve eczacılık tarihi bakımından önemli bir kaynak sayılmaktadır. Eserin günümüze ulaşan birçok nüshası mevcuttur (Şeşen, s. 375-376), bunlardan biri Martin Levy tarafından İngilizce çevirisiyle birlikte yayımlanmıştır (Philadelphia 1967). **3. el-Edviyetü'l-müfredde** (a.g.e., s. 368-369). **4. Uşûlü terkîbi'l-edviye** (a.g.e., s. 373-374). **5. Eî'îmetü'l-merzâ.** Hastalara verilen diyet yemekleri hakkındadır (a.g.e., s. 374-379). **6. Kitâbü'l-Ağziye ve'l-eşribe ve mâ yettesülû bihâ** (*el-Ağziye ve'l-eşribe li'l-aşihâ*). Sağlıklı beslenme kurallarıyla ilgilidir (a.g.e., s. 375). Semerkandî'nin 2, 4, 5 ve 6. eserleri *en-Necîbiyyâtü's-Semerqandiyye* başlığı altında bir araya getirilmiş olup bir nüshası Patna'daki Hudâbaş Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Ullmann, bk. bibl.). Semerkandî'nin diğer eserleri de şunlardır: *Fi Müdânâti veca'l-'l-mefâsil*, *Maqâle fi keyfiyyeti terkibi tabakâti'l-'ayn*, *Nebze 'ani'l-akâkiri's-sehleti't-tenâvül*, *Fi 'ilâci men sükiye's-sümûm ev neheşhü'l-hevâm*, *Fi'l-Edviyeti'l-musta'mele 'inde's-şayâdhile*, *Fi'ttihâzi mâ'i'l-cibn ve menâfi'ih ve keyfiyyeti isti'mâlih* (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 896; Nû-

rî el-Hâlidî - M. Levy, XVII/1 [1964], s. 35-36).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Usaybia, *'Uyünü'l-enbâ*, s. 472; Sa-fedî, *el-Vâfi*, IV, 184; *Keşfü'z-zunûn*, I, 77, 113; L. Leclerc, *Histoire de la médecine arabe*, Paris 1876, II, 117-128; Brockelmann, *GAL*, I, 646-647; *Suppl.*, I, 895-896; Sarton, *Introduction*, II, 69; M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970, s. 170, 308-309, 339-341; Zouhir M. Agha, *Bibliography of Islamic Medicine Anel Pharmacology*, London 1983, s. 81-82; Şeşen, *Fihrişü mahtûâtü'l-ı-tıbbi'l-İslâmî*, s. 368-376; *Catalogue of the Arabic and Persian Manuscripts in the Khuda Bakhsh Oriental Public Library*, Patna 1992, IV, 85-87, 106-108, 187-189; Nûrî el-Hâlidî, "Akrâbâzînü's-Semerqandî", *el-Meşrik*, LVIII/3-4, Beyrut 1964, s. 411-420; a.mlf. - M. Levy, "el-Kîmyâ" fi Akrâbâzînü's-Semerqandî", *el-Ebhâş*, XVII/1, Beyrut 1964, s. 34-44; Sami Hamarneh, "Arabic Manuscripts of the National Library of Medicine, Washington, D.C.", *MTUA*, I/1 (1977), s. 99-100.

MAHMUT KAYA

NECİBÜDDİN TEBRİZİ

(نجيب الدين تبريزي)

Ebü'l-Mehâmid Necîbüddîn
Muhammed Rızâ
b. Muhammed-i Tebrîzî İsfahânî
(ö. 1100/1689'dan sonra)

Kübrevî-Zehbî şeyhi, şair.

İsfahan'da doğdu. Hayatı hakkında bilinenler eserlerinde verdiği bilgilerle sınırlıdır. Aslen Tebrizli bir aileye mensup olduğu için daha çok Tebrizî nisbesiyle tanınmıştır. Bir şiirinde 1100'de (1689) elli yaşını tamamladığını söylediğine göre 1050 (1640) yılı civarında doğmuş olmalıdır. Öğrenimiyle ilgili mâlûmat bulunmadığından bazı tezkire müellifleri onun ümmî olduğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte doğup büyüdüğü İsfahan'ın ilim çevresiyle yakın ilişki içinde olmasına ve özellikle Nûrî'l-hidâye adlı eserinin muhtevasına bakılarak iyi bir eğitim aldığı söylenebilir. On dört yaşında iken o sırada hacdan dönmekte olan Kübrevî-Zehbî şeyhi Muhammed Ali Müezzin-i Horasânî'ye intisap ederek onunla birlikte Meşhed'e giden Necîbüddin şeyhine on yıl hizmet etti. 1073 (1662) yılında halife tayin edilmesinin ardından irşad faaliyetine başladı. İsfahan ve Meşhed'den çok sayıda mürid edindi. 1078'de (1667-68) şeyhinin ölümü üzerine onun yerine geçti. Hayatının bundan sonraki dönemini irşad faaliyetiyle geçirdi; bir taraftan da telif çalışmalarını sürdürdü. İsfahan'da vefat etti ve orada defnedildi. Bir şiirinden 1100 (1689) yılında hayatta olduğu anlaşılan Necîbüddîn'in ölümü konusunda

NECİBÜDDİN es-SEMERKANDİ

(نجيب الدين السمرقندي)

Ebü Hâmid Muhammed b. Alî
b. Ömer es-Semerqandî
(ö. 619/1222)

XIII. yüzyılın
önde gelen hekimlerinden.

Hayatına dair bilgi yoktur; sadece Fahreddin er-Râzî ile çağdaş olduğu ve Moğollar'ın Herat halkını kılıçtan geçirdiği sırada öldürüldüğü bilinmektedir (İbn Ebû